

Wincenty Myszor

"Nag Hammadi Bibliography,
1948-1969", David M. Scholer, Leiden
1971 : [recenzja]

Collectanea Theologica 43/1, 225-227

1973

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

a skończywszy na tych, które pozostawiła epoka bizantyjska. Początkowo *Bibliothek der griechischen Literatur* ogranicza się tylko do przekładów dzieł z zakresu patrystyki i bizantynistyki, w planie jednak wydawców są również tłumaczenia najważniejszych zabytków piśmiennictwa greckiego. Redaktorem naczelnym przekładów pism z zakresu patrystyki jest Wilhelm Gessel, z zakresu zaś bizantynistyki — Peter Wirth. Wydawcy zamierzają publikować od dwóch do czterech tomów rocznie. Objętość poszczególnych tomów ma nie przekraczać 320 stron, formatu 15/23 cm. Charakter tłumaczeń wyznacza cel, jaki postawili sobie wydawcy. Zamierzają bowiem dostarczyć naukowego materiału do badań nad kulturą grecką w ogóle, a w szczególności nad literaturą, historią, filozofią, teologią, prawem, archeologią oraz historią sztuki. Ten właśnie cel mając na uwadze, wydawcy chcą publikować przekłady o charakterze ściśle naukowym, zgodnie ze współczesnymi wymogami nauki. Tłumaczenia poprzedzać będzie wstęp wprowadzający w epokę i problematykę przekładanego pisma. Następnie edycja ma zawierać naukowy komentarz, najważniejsze wydania tłumaczonego pisma, wreszcie najważniejszą bibliografię.

Imponujący jest plan wydawniczy na lata 1972—1976, albowiem zawiera aż 16 tomów, wśród których mają się ukazać przekłady dzieł Atanazego, Atenagorasa, Bazylego Wielkiego, Dionizego Aleksandryjskiego, Grzegorza z Nazjanzu, Grzegorza z Nyssy, Jana Chryzostoma, Metodego z Olimpu, historyka Sokratesa, Symeona Makariusza, Tacjana, Nicefora Grzegorza, Orygenesza, Porfyriusza z Tyru.

Jak konkretnie wyobrażają sobie wydawcy *Bibliothek der griechischen Literatur*, można poznać z pierwszego tomu. Tłumacz poprzedził swój przekład zwięzłym wstępem (29 stron), w którym omówił najpierw życie Grzegorza z Nyssy, a więc miejsce urodzenia, rodzinę, wykształcenie, zainteresowania, działalność biskupią, charakter i usposobienie Nysseńczyka, następnie literacką spuściznę Grzegorza, na podstawie której wykazał, iż biskup z Nyssy był wytrawnym egzegetą, dogmatykiem, mówcą, epistolografem, wreszcie treść *Wielkiej mowy katechetycznej*, jej układ, wydania oraz założenia nowego tłumaczenia.

Samo tłumaczenie zajmuje zaledwie 62 strony, a komentarz obejmuje aż 116 stron publikowanego tomu. Do charakterystycznych rysów owego komentarza należy bez wątpienia zaliczyć najpierw objaśnianie trudnych miejsc *Wielkiej mowy katechetycznej* na podstawie wypowiedzi biskupa z Nyssy, następnie w świetle koncepcji teologicznych pisarzy starochrześcijańskich, wreszcie na podstawie ogólnych wyników badań nad grecką literaturą patrystyczną.

Trzeba nadto podkreślić, iż niektóre przypisy noszą charakter zwięzłych rozpraw naukowych (np. 25, 52, 133, 219, 243, 303, 311).

Pierwszy tom nowego wydawnictwa *Bibliothek der griechischen Literatur* zamyka wykaz najważniejszej bibliografii, chronologiczny wykaz dzieł św. Grzegorza, ich wydań i tłumaczeń na język niemiecki, indeksy: biblijny, nazwisk starożytnych i współczesnych pisarzy, a także bardzo ogólny indeks rzeczowy.

Nowa seria wydawnicza dla badaczy kultury greckiej, zwłaszcza patrystów stanowić będzie źródło ożywiającej współczesną myśl teologiczną.

Ks. Emil Stanula CSsR, Warszawa

Dawid M. SCHOLER, *Nag Hammadi Bibliography, 1948—1969*, Leiden 1971, s. 201, E. J. Brill (*Nag Hammadi Studies*, t. 1).

Od 1948 czyli od pierwszej informacji o odkryciu gnostycko-koptyjskiej biblioteki w pobliżu Nag Hammadi w Górnym Egipcie, zainteresowanie odkrytymi tekstami wzrasta coraz bardziej. Początkowe trudności, głównie na-

tury politycznej i finansowej, zostały przewyciężone. Przychylne stanowisko rządu Republiki Arabskiej oraz patronat UNESCO pozwalają szybko nadrobić zaległości. Ostatnio coraz większe zainteresowanie gnostycyzmem budzi się w ośrodkach anglosaskich i niemieckich. Wyrazem tych zainteresowań jest publikacja firmy wydawniczej w Lejdzie współpracującej ściśle z uczelniami amerykańskimi. *Nag Hammadi Bibliography* jest, jak wskazuje karta tytułowa, pierwszym tomem *Nag Hammadi Studies*, serii studiów pod redakcją M. Krause, J. M. Robinsona i F. Wisse. Redaktorem bibliografii jest uczony amerykański Dawid M. Scholer (Assistant Professor of New Testament Gordon-Conwell Theological Seminary South Hamilton, w Massachusetts). Poprzednia praca tego typu to: S. Giversen, *Nag Hammadi Bibliography 1948—1963*, *Studia Theologica* 17(1963) 139—187 oraz prowadzona do roku 1967 przez J. Simona bibliografia w czasopiśmie „Orientalia”. Jeśli praca Giversena zawierała 1418 pozycji, to u Scholera za dalsze sześć lat, do 1969 r. ilość ta wzrosła do 2425.

Bibliografia obejmuje prace opublikowane w latach od 1948 do 1969, w tym również przedruki dzieł starszych. Prawdopodobnie dla lat poprzedzających rok 1948, czyli zagadnień gnostyckich przed odkryciem w Nag-Hammadi ukaże się w przeszłości osobna bibliografia. Wszystkie zaś prace po roku 1969 będą odnotowywane przez Scholera w czasopiśmie „Novum Testamentum”.

Przedstawiana pozycja ma ułatwić pracę nad tekstami gnostyckimi z Nag Hammadi. Z tej racji dzieli się na dwie części, pierwsza (r. I—V) zestawia prace związane z gnostycyzmem w ogóle, druga część czyli rozdział VI — prace odnoszące się od Nag Hammadi. W pierwszych rozdziałach Scholer uwzględnił znane przed Nag Hammadi teksty koptyjskie, a więc codex Bezae Cantabrigiae, Askevanianus i Berolinensis 8502, dalej *Pieśń o perle* z Dziejów Tomaszka. Pomija natomiast ważne dla badań nad gnostycyzmem teksty hermetyczne, mandajskie, manichejskie, literaturę magiczną i żydowski mistycyzm. Jest to pominięcie świadome i uzasadnione we wstępie. Ze względów językowych można było uwzględnić teksty koptyjsko-manichejskie. Wyłączone zostały również prace traktujące o gnozie Bardezanesa, Marcjona, Cerdona oraz *Ody Salomona*, z uwagi na poglądy, iż nie należą do gnostycyzmu. Ze zrozumiałych względów dział ogólny bibliografii pomija gnozę średniowieczną i współczesną. Rozdział IV zestawia publikacje, które mogą zainteresować biblistów: *New Testament and Gnosticism*. Autor jednak ostrzega, że ta część może okazać się najbardziej niekompletna. Pomija na przykład, z założenia we wstępie, dział apokryfów Nowego Testamentu. Skromny jest również zestaw prac o literaturze qumrańskiej (tylko 14 pozycji).

Rozdział VI stanowi drugą część i połowę całości (s. 91—190, czyli nr 1257—2425). W tym do pozycji 1514 przedstawione są prace traktujące o Nag Hammadi w ogólności. Dalej Scholer zestawia dotychczasowe uporządkowanie kodeksów, uznaje układ M. Krause'go za oficjalny. Strony 112—115 zawierają alfabetyczny zestaw tytułów pism gnostyckich. Autor uwzględnił schemat opublikowanej już pracy bibliograficznej J. M. Robinsona w „Novum Testamentum” 12(1970) 83—85. Układ ten przedstawia na początek zawartość każdego kodeksu, strony, plansze fotograficzne, tytuły, a następnie — już z numeracją bieżącą — opracowania książkowe, artykuły i recenzje (te ostatnie z adnotacją litery „r”). Ta część według zamierzeń autora ma być najbardziej kompletna. Nie pominięto zatem nawet hasła encyklopedycznych, o ile zostały podpisane.

Ze wszystkich tekstów koptyjskich najwięcej zainteresowania wśród uczonych zyskała Ewangelia Tomaszka (nr 1789—2244). Pod tą ewangelią gnostycką autor odnotował też jedną pozycję polską — tłumaczenie C. Kunderewicza opublikowaną w *Euhemerze* 16(1960) 18—30 (w bibliografii nr 2121). Z bibliografii wynika też, że wiele tekstów gnostyckich, nawet nieopubliko-

wanych jeszcze odsłania nam swe tajemnice. Opublikowany w 1971 r. w *Studia Theologica Varsaviensia* (s. 405—407) wykaz tytułów zawierał jeszcze wiele pism bez tytułu! W bibliografii Scholera noszą już tytuły, ale do kompletnej publikacji droga wydaje się daleka.

Bibliografia godna jest polecenia bibliptom, historykom Kościoła, patrologom, badaczom kultury hellenistycznej i orientalistom a zwłaszcza koptologom.

Ks. Wincenty Myszor, Warszawa

Johann AUER, *Allgemeine Sakramentenlehre und das Mysterium der Eucharistie*, Regensburg 1971, Verlag Friedrich Pustet, s. 304 (*Kleine katholische Dogmatik*, wyd. J. Auer i J. Ratzinger, t. VI).

Mała dogmatyka katolicka jest zwięzłym podręcznikiem studentów teologii¹. Nie mamy tu zatem do czynienia z szeroko rozbudowanymi traktatami, ale jedynie z pewnym skrótem, ujmującym w sposób systematyczny najważniejsze zagadnienia, które suponują bardziej wyczerpujące ich omówienia na wykładach. Tom VI zawiera naukę o sakramentach w ogólności i o Eucharystii. Autorzy kładą nacisk szczególnie na biblijne podstawy nauki — często przytaczają odnośne teksty Pisma św. *in extenso*; b) historyczny rozwój poszczególnych kwestii, co pozwala lepiej dostrzec ich złożoność i możliwość różnych rozwiązań; c) systematyczne ujęcie, ponieważ dogmatyczne definicje mają na ogół za swój przedmiot jakieś wyszczególnione prawdy, a nie ich organiczny całokształt, który nie jest jedynie ich sumą. Stąd też jego wymiar i głębia dopiero wtedy wystąpią przed nami w należytych zarysach, jeżeli na wszystkie pojedyncze elementy spoglądać będziemy całościowym wejściem. Rozplanowanie i kolejność omawianych zagadnień są zasadniczo tradycyjne i tradycyjne są również rozwiązania, chociaż przy nadarzającej się okazji autorzy sygnalizują tu i ówdzie nowsze ujęcia. Podkreślają także praktyczne znaczenie poszczególnych prawd, starając się w ten sposób wypełnić przepaść (*Kluft*) między szkolną teologią pojęciową (*Begriffstheologie*) a teologią rzeczywistości (*Wirklichkeitstheologie*). Problem jest przedstawiony jasno i przystępnie, co niewątpliwie stanowi zaletę książki. Pewne zdziwienie wywołuje pytanie, w jaki sposób Bóstwo Chrystusa Pana jest ofiarą ofiarną we Mszy św. Przecież Chrystus Pan złożył w ofierze na krzyżu nie swoje Bóstwo, ale człowieczeństwo — „uświęceni jesteśmy przez ofiarę ciała Jezusa Chrystusa raz na zawsze” (Hbr 10; 10) — i siebie samego w swym człowieczeństwie składa również w ofierze na ołtarzu. Czy naprawdę rzeczowe rozróżnienia natury boskiej i ludzkiej w Chrystusie Panu tracą nestorianizmem (s. 231)?

Ks. Ignacy Bieda SJ, Warszawa

Girolamo M. MORREALE SJ, *Il culto mariano nel nuovo calendario liturgico*, Palermo 1971, Scuola Grafica Salesiana, s. 32.

Broszura G. M. Morreale zawiera krytyczne uwagi wysunięte pod adresem ostatnich zmian dokonanych w kalendarzu liturgicznym, a odnoszących się do świąt maryjnych. Opierając się na różnych wypowiedziach Kościoła autor zaznacza krótko, że kult maryjny posiada mocne podstawy dogmatyczne, z istoty swej jest chrystocentryczny, a Kościół zawsze do niego za-

¹ Por. J. Auer, *Das Evangelium der Gnade. Die neue Heilsordnung durch die Gnade Christi in seiner Kirche*, Regensburg 1970 (*Kleine katholische Dogmatik*, wyd. J. Auer i J. Ratzinger, t. V); omówienie w *Collectanea Theologica* 42(1972) z. 1, 223—224.